HIDRONIME DE ORIGINE VECHE TURCICĂ ÎN SUDUL MOLDOVEI

DRAGOŞ MOLDOVANU

1. Stadiul cercetării

Toponimia de origine veche turcică din România nu a făcut încă obiectul unei cercetări lingvistice sistematice, în pofida convingerii că pecenegii şi cumanii „au lăsat urme adânci, atât în toponimia noastră, cât şi în limbă"[1]. Până la Gustav Weigand, s-a încercat descoperirea reflexelor toponimice ale etnonimelor antice desemnând pecenegii (*Peceneaga*, *Picineaga*, *Picinegul*, *Pecenişca*) şi cumanii (*Comanul*, *Comana*, *Comanca*, *Comani*, *Comăneşti*, *Valea lui Coman*), dar mai puţin a creaţiilor acestor popoare, cu câteva excepţii: *Teleormanul* (< *teli orman*, glosat în *Codex cumanicus* prin 'pădure nebună', adică 'sălbatică'), *Caracalul* (< *kara kala* 'castelul negru', în acelaşi *Codex*) şi *Iaşii* (< *yaasi* 'arcaşi', de la *yaa* 'arc' în *Codex*)[2]. Ultima etimologie a fost contestată pe drept cuvânt de către Ovid Densusianu, care a sesizat şi faptul că „unele" toponime au un suport etnonimic aparent, ele fiind creaţii româneşti de la nume de persoană care, la origine, aveau o semnificaţie etnonimică[3].

---

[1] I.-A. Candrea, *Probleme de toponimie* (curs litografiat), Bucureşti, 1931, p. 237.

[2] Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, I, Bucureşti, 1900, p. XV.

[3] Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, I. *Originile*, Bucureşti, 1961, p. 245 (ediţia princeps, în limba franceză, este din anul 1901). În principiu, toate denumirile cu aspect de singular (exceptându-le pe cele slave cu sufixul *-ka*) sau cu formantul colectiv *-eşti* sunt toponime personale. Ele au, deci, o legătură indirectă cu pecenegii şi cu cumanii, neputând fi considerate drept „urme" cumane sau pecenege în toponimia românească (aşa cum le eticheta, între alţii, Sextil Puşcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*[2], Bucureşti, 1976, p. 313), ci doar în antroponimia românească. Astfel de „urme" există însă, măcar uneori, în denumirile cu aspect de plural, fiind confirmate documentar (de exemplu, satul *Comanii* din faţa Vidinului este atestat la 1385 ca 'Vadul Cumanilor', *selo kumansky brod*). În legătură cu *Iaşii*, explicat din cumană de Géza Kuun (*Codex cumanicus*, Budapesta, 1880, p. LXXXIII–LXXXIV), Alexandru Philippide observa că doar în limba maghiară *jasz* înseamnă 'arcaş', nu şi în vechea turcă, unde corespondentul său era *ïaïcï* (*Originea românilor*, II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1927, p. 361).

ALIL, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, Bucureşti, p. 9–28

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

Ca şi în alte domenii ale lingvisticii, şi aici Weigand a fost un deschizător de drum[4]. El a susţinut că o serie de hidronime româneşti terminate în *-uil-oi* au o origine pecenegă sau cumană, fiind compuse cu apelativul *uil/oi*, care înseamnă „vale, râu" în dialectele turcice din Asia Centrală[5]. Prin numeroase exemple, preluate din atlasul lui Stieler, el a dovedit că acest tip formativ funcţionează în zona respectivă şi în sudul Rusiei. Observând faptul că, în unele hidronime româneşti, finala *-ui* este precedată de alţi formanţi (*-l-* şi *-ţ-*), nu a putut preciza dacă aceştia sunt turcici sau româneşti[6]. Etimologiile, excerptate de el din marele dicţionar al lui Radloff, sunt şi ele discutabile, iar unele de-a dreptul amuzante. Astfel, *Bahluiul* este un derivat de la tăt. *bahil* 'fericit', însemnând 'Valea Fericiţilor'[7]. Indiferent de valoarea etimologiilor sale, Weigand a reuşit să acrediteze ideea că hidronimele în *-ui* sunt de origine pecenego-cumană[8].

Descoperirea reminiscenţelor româneşti ale limbilor vechi turcice l-a preocupat şi pe Alexandru Philippide, care le-a consacrat o amplă notă din opera sa capitală[9]. Uzând de o bogată informaţie istorică, el a arătat că, în timpul dominaţiei de trei secole şi jumătate a turanicilor în provinciile transcarpatice, a avut loc „contactul îndelungat şi temeinic al dacoromânilor" cu aceştia, reflectat în „urmele vechi turceşti din limba românească" şi în câteva „străvechi nume de localităţi româneşti": *Bârladul*, *Tecuciul*, *Vasluiul*, *Covurluiul*, *Galaţii*, *Fălciul*, *Bahluiul*, *Berheciul* şi *Pereschivul*. Marea majoritate a acestor toponime au însă o origine slavă; doar hidronimele în *-lui* par să aibă originea indicată de Philippide, deşi etimoanele propuse de el nu conving[10].

Într-unul din cursurile sale de toponimie, I.-A. Candrea formulează două obiecţii la etimologiile lui Weigand. Spre deosebire de acesta, spune Candrea, „eu

---

[4] Gustav Weigand, *Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", XXVI–XXIX, 1921, p. 70–103.

[5] *Ibidem*, p. 96–97.

[6] *Ibidem*, p. 98.

[7] *Ibidem*.

[8] Vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*[4], I, Bucureşti, 1942, p. 312; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 94, nota 2 şi *passim*; Cicerone Poghirc, *L'hydronymie roumaine*, în „Linguistique balkanique", XVII, 1974, nr. 2, p. 41; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 437; Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Bucureşti, 1971, p. 198; Victor Spinei, *Realităţi etnice şi politice în Moldova meridională în secolele X–XIII. Români şi turanici*, Iaşi, 1985, p. 151.

[9] Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 350–379.

[10] Vezi aprecierea de ansamblu a lui Aurel Decei: „etimologiile turcice date mai multor toponime din România de răposatul Al. Philippide [...] sunt cel mai adesea fanteziste" (*Toponymie turque de la Roumanie*, în *Troisième Congrès International de Toponymie et d'Anthroponymie*, II, Louvain, 1951, p. 372, nota 17). Obiecţii de detaliu întemeiate face şi T. Hotnog (*Câteva nume topice româneşti de origine cumană*, extras din „Anuarul Liceului Naţional", 1932–1933, p. 10: *Vaslui*); pentru *Covurlui*, vezi *infra*.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

nu pornesc de la *-ui*, ci de la *-lui*, deoarece acele cuvinte terminate în *-ui* se pot explica şi din elemente neturanice, pe când terminaţiunea *-lui* ne indică totdeauna elemente de origine turanică"[11]. A doua obiecţie vizează interfixul *-ul-*, de care uzează Weigand fără să spună ce reprezintă şi pe care nici el nu îl poate înţelege[12]. În această privinţă, putem preciza faptul că, în vechea turcică, *-ul-* este fie un afix de pasiv, fie un afix medial, ataşat la radicalele verbale tranzitive sau intranzitive[13]. Lista de toponime de origine veche turcică alcătuită de Candrea era însă un adevărat mozaic de nume de diverse origini şi din diverse epoci, dintre care multe româneşti, formate de la apelative sau de la nume de persoană de origine turcică (*Bulibaşa*, *Cobuza*, *Durducu*, *Ciurlic*, *Hucu*, *Ciolanu*, *Arman*, *Hadâmb*, *Turcu*, *Ichim*, *Bursucu*, *Ghiolu*, *Cerdacu*, *Noianu*, *Cantemir* etc.).

În marele său studiu privind românii din Evul Mediu timpuriu, N. Drăganu înregistrează exhaustiv toponimele din toate provinciile româneşti, create de la numele etnic al pecenegilor şi cumanilor, care „dovedesc aşezări pecenege" sau „ne reamintesc de cumani" şi de cazari[14]. Cât priveşte denumirile date de aceştia, el se limitează la a cita etimologiile predecesorilor săi, făcând însă observaţia importantă că unele derivate cu sufixul *-ui*, considerate turanice, ar putea fi hipocoristice ale unor nume de persoană cu sufixul de origine slavă omofon[15].

Ca şi Weigand, tot pe dicţionarul lui Radloff se sprijină şi T. Hotnog în mănunchiul său de etimologii hidronimice. Unele dintre acestea pot fi preluate, dar autorul se dovedeşte nesigur în privinţa finalei, apreciată fie ca sufix cuman (*-lui*), fie ca adaptare românească analogică (*-lu + ĭ*)[16].

Sub acest aspect, ampla notă consacrată onomasticii de origine cumană de către orientalistul maghiar László Rásonyi, într-un studiu privind originea Basarabilor, aduce precizări importante[17]. Referindu-se la explicaţia dată de

---

[11] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 230–231. Acest sufix îl recunoscuse, într-o serie de hidronime, şi Vasile Bogrea, care îi reproşa lui G. Pascu faptul că nu-l inclusese în monografia consacrată sufixelor româneşti (*Pagini istorico-filologice*, ed. Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, 1971, p. 304). Este însă evident că Pascu se ocupase doar de sufixele care funcţionau ca atare în limba română, nu şi de cele din numele proprii străine, preluate în întregime de către români.

[12] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 231.

[13] Akademija Nauk SSSR. Institut Jazykosnanija, *Drevnetjurskij slovar'*, Leningrad, 1969, p. 656.

[14] Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933, p. 515, 530, 534.

[15] *Ibidem*, p. 533. Exemplul dat de el (*Văsui* < *Văsâiu* 'Vasile') este corect, aşa cum a dovedit Al.P. Arbore, care a citat şi numele vechi al satului, *Secătura lui Văsuiu* (*Toponimie putneană*, în „Milcovia", I, 1930, p. 34–35). Se pot da şi alte exemple de hipocoristice slave propriu-zise, de pildă *Bratuj* < *Bratumil*, care poate fi regăsit în numele pârâului *Brătuia* din Oltenia (*Documente privind istoria României*, seria B, XVII–III, p. 204).

[16] T. Hotnog, *op. cit.*, p. 5–6.

[17] László Rásonyi, *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'états des Roumains. L'origine des Basarabas*, în „Archivum Europae Centro-Orientalis", I, 1935, p. 225, nota

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

Weigand, el susține că, în hidronimele românești, nu este vorba de cuvântul *uy* 'vale', ci de „sufixul cel mai frecvent în numele de râuri turcești, formantul adjectival *-lïγ, -lig, -luγ, -lüg*, în care γ – *g* a fost schimbat, dintr-un motiv sau altul, în *-y*", ca în n. pers. *Furdui* < n. pers. iazig *Furtuγ*. Specialiștii români, spune el, vor trebui să explice această schimbare fonetică și să verifice o serie de etimologii, pe care le propune în continuare.

La al treilea Congres Internațional de Onomastică (1949) a fost prezentată comunicarea lui Aurel Decei, având ca obiect stratificarea toponimiei de origine turcică din România. Exceptând unele etimologii juste, lucrarea nu este lipsită de naivități. Astfel, din cel mai vechi strat ar face parte toponimele *Hunia* din Oltenia, care păstrează amintirea hunilor[18]. În realitate, avem a face cu apelativul *hunie* 'pâlnie mare', desemnând metaforic o formă de relief negativ asemănătoare. Lipsesc principiile analizei etimologice, confundându-se frecvent toponimele de origine străină cu cele românești formate de la apelative sau nume de persoană împrumutate din alte limbi. Astfel, tc. *koş* 'troupe, paire de boeufs ou de chevaux attelés par le labour; camp, lieu de station, tente' „poate fi regăsit" în *Coşeşti, Coşca, Coşani, Coşota, Coşoaia, Coşdani, Coşeni, Coşula, Coşuleni, Coşoveni* și *Coşava*![19]. De origine turcă (după secolul al XV-lea) ar fi *Cişmea, Mârzaci, Soltănești, Mahala, Câşla, Ceir, Odaia Veche, Valea Hogii, Turciți, Turceni, Murdari, Amzulești* etc.[20].

Plecând de la premisa că „în toponimie este foarte greu să dobândești certitudini", I. Conea și I. Donat – primul, geograf și al doilea, istoric – și-au propus să înregistreze „toponimele cu aspect turanic" din Câmpia Română, adică acelea care prezintă sufixul *-(l)ui*[21]. După cum se observă, autorii cumulează două soluții etimologice, care, în opinia susținătorilor lor, se exclud reciproc. Uzând de documente, planuri de moșii, hărți la scară mare și anchete toponimice, Conea și Donat înregistrează 53 de toponime, 21 în *-ui* și 32 în *-lui*, cele mai multe fiind hidronime și limnonime, dintre care 39 dispărute. Ele sunt concentrate în zonele de stepă ale Țării Românești, despre care se știa că au fost ocupate timp de secole de triburile turanice. Acest tip formativ – constată autorii – nu există în regiunile subcarpatice și nici în cele împădurite din câmpie, presupuse a fi locuite de

9. În alte note din acest studiu, autorul explică prin limbile turcice numele unor cneji români din Transilvania.

[18] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 366.

[19] *Ibidem*, p. 369–370.

[20] *Ibidem*, p. 371–372.

[21] I. Conea et I. Donat, *Contribution à l'étude de la toponymie pétchénègue-comane de la Plaine Roumaine du Bas-Danube*, în vol. *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VI^e Congrès International des Sciences Onomastiques à Munich du 24 au 26 août 1958*, București, 1958, p. 160.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

români[22]. Chiar dacă vom exclude din listă toponimele româneşti cu o terminaţie omofonă (de exemplu *Ţuglui*, *Secui*, *Păcui*), plasarea ariei toponimice în spaţiul nord-dunărean al vechii Cumanii rămâne o constatare definitivă a geografiei istorice. Caracterul minor al majorităţii hidronimelor indică o ocupare densă şi durabilă a teritoriului respectiv. Dar autorii nu se mulţumesc cu acest rezultat, ci invocă principiul „masei toponimice" pentru a include, în aceeaşi mapă geografică, toponime fără formantul *-(l)ui*, atribuindu-le aceeaşi origine[23]. Este partea cea mai vulnerabilă a lucrării, un veritabil amestec de nume de origine slavă (*Tecuci*, *Turia*, *Comanca*) şi românească dintr-o perioadă mai nouă, descriptive (*Zăval*, *Caragelele*) şi mai ales personale (*Batia*, *Beria*, *Talaba*, *Borcea*, *Balaci*, *Dorofei*, *Comăniţa* etc.). Autorii au însă modestia de a recunoaşte caracterul provizoriu al propriilor concluzii[24].

Într-un studiu de sinteză asupra hidronimiei româneşti, Cicerone Poghirc arată că finala *-ui* poate avea origini multiple, identificându-se uneori cu sufixul diminutival românesc *-ui(e)* < *-uleus*, *-ulea*, iar finala *-lui* ar putea ascunde, şi ea, ca în *Turlui* sau *Urlui*, derivate regresive de la verbe onomatopeice (*a urlui*, *a turlui*)[25]. Primul verb nu este însă de factură onomatopeică, iar al doilea pare a fi, mai degrabă, o creaţie spontană[26].

Originea sufixului *-ui* l-a preocupat şi pe turcologul Emil Suciu, care i-a consacrat o cercetare specială[27]. El contestă caracterul descriptiv al numeroaselor toponime în *-ui* din Basarabia, Moldova, Muntenia şi Oltenia, din următoarele considerente: a) nu există în Rusia toponime compuse cu apelativul *ui* 'vale', aşa cum susţinea Weigand; b) presupunând că *ui* a funcţionat ca formant în compusele toponimice turcice, ar fi trebuit explicat etimologic primul element (adjectiv, substantiv sau nume propriu), dar reconstrucţiile lui Weigand nu sunt verosimile sub acest aspect; c) „cu totul inexplicabile" ar fi, în ecuaţia etimologică a lui Weigand, interfixele frecvente *-l-* şi *-ţ-*, care dau naştere la sufixe complexe de tipul *-(ă)lui* sau *-(ă)ţui*; d) sufixul *-ui* funcţionează şi în sistemul antroponimic românesc, unde provine din sufixul diminutival *-ui*, care a dobândit şi „o valoare pur onomastică". De exemplu, hidronimul oltenesc *Bărlui/Bârlui* se poate explica de la numele de persoană *Bărle(a)*, *Bârlă*, cu sufixul onomastic menţionat. Câteva

[22] *Ibidem*, p. 152–153, 162–167.

[23] *Ibidem*, p. 153–161.

[24] *Ibidem*, p. 162.

[25] Cicerone Poghirc, *op. cit.*, p. 41.

[26] Verbul *a urlui* provine din magh. *őről* şi are sensul 'a măcina cereale'; *a turlui* este înregistrat doar în glosarul lui Udrescu, cu înţelesul 'a cânta (prost) din fluier' şi 'a bea cu zgomot din ploscă' (DLR).

[27] Emil Suciu, *Sufixul onomastic -ui*, în *Studii de onomastică*, V, Bucureşti, 1990, p. 57–82.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

zeci de toponime se pretează la aceeaşi explicaţie, simplă şi convingătoare[28]. Alte hidronime rezistă însă asaltului etimologic al lui Suciu. Astfel, el nu poate justifica apariţia unor „variante" sufixale în cadrul sistemului derivativ românesc. De exemplu, dacă în *Băldălui*, tema antroponimică este *Baldea/Băldea*, derivatul aşteptat ar fi **Băldui*; cât timp nu putem motiva intruziunea lui *-l-*, nu putem vorbi, aici şi în situaţii similare, de o „derivare clară"[29]. Aceeaşi obiecţie la „derivatele" în *-(ă)ţ-ui*, unde primul element al sufixului compus rămâne obscur. Interfixele *-l-* şi *-ţ-*, neclarificate de Weigand pe terenul limbilor turcice, n-au fost elucidate nici de Suciu în cadrul limbii române. În plus, tocmai la hidronimele cu aceste interfixe, baza antroponimică românească n-a putut fi refăcută de către Suciu într-o manieră convingătoare. Astfel, *Gălăţui* este raportat la un nume de persoană *Galat*, care, la rândul lui, a fost extras arbitrar din oiconimul *Galaţi*[30]; dar nici în această ipoteză evoluţia fonetică *t* > *ţ* nu este cu putinţă. Inexistente sunt antroponimele *Desna* (din *Desnăţui*), *Bah* (din *Bahlui*), *Vas-* (din *Vaslui*, dacă eliminăm hipocoristicele târzii de la *Vasile*, fie româneşti, fie slave), *Dereh* (din *Derehlui*), *Tazl-/Tesl-* (din *Tăzlui/Teslui*) şi altele, care îl obligă pe autor la adevărate contorsiuni etimologice (*Geamartalui*, corelat cu *Ciomartan* şi *Geamără*; *Săvârlui* cu *Săveri* 'Sever' etc.). Doar aparent personale sunt toponime precum *Ţuglui* sau *Chiclui*, în realitate termeni entopici pentru forme de relief pozitiv[31].

Ţinând seama de deficienţele analizelor morfologică şi etimologică semnalate aici – şi asupra cărora vom reveni –, ipoteza lui Suciu este destul de precară: „Se poate presupune că majoritatea numelor de locuri derivate cu sufixul *-ui(e)* sunt, la origine, antroponime, fapt dovedit de toponimele derivate, care nu pot fi explicate decât din nume de persoane"[32]. Avem a face cu un paralogism de tipul *circulus in demonstrando*: antroponimele sunt atestate de toponime a căror origine antroponimică trebuie dovedită. O a doua nedumerire se referă la natura „onomastică" a sufixului *-ui*: dacă el are funcţia unui hipocoristic, atunci numele de locuri trebuie considerate antroponime în funcţie toponimică absolută (n. pers. *Bârlă* → n. pers. *Bârlui* → hidronimul *Bârlui*). Este limpede că, în perechile de tipul *Amaradia – Amărăzuia*, *-ui* este sufixul lexical cu valoare diminutivală, folosit pentru a desemna afluentul unui râu; dar în hidronimele citate de Conea şi Donat, această valoare nu există, fiind vorba nu de structuri opozitive, ci de nume

[28] *Ibidem*, p. 61–68.

[29] *Ibidem*, p. 68–69.

[30] *Ibidem*, p. 64. Explicaţia aceasta apare mai întâi la N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. 61, s.v. *Galatie*.

[31] Emil Suciu, *op. cit.*, p. 70 şi 71. Vezi însă Dumitru Loşonţi, *Toponime româneşti care descriu forme de relief*, Cluj, 2000, p. 101 şi 88.

[32] Emil Suciu, *op. cit.*, p. 75.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

singulare. Prin urmare, la fel ca *Bârluiul*, hidronimele *Covurlui*, *Suhurlui*, *Bahlui* etc. ar fi, în opinia autorului, antroponime în funcție toponimică absolută. Judecând după denumirile geografice, Câmpia Română n-a fost locuită de pecenegi și nici măcar de cumani, ci de niște români de-ai noștri cu nume stranii: *alde Desnățui*, *alde Geamartalui*, *alde Sărtălui*, *alde Vaslui*, *alde Derehlui* ș.a., ale căror amprente s-au păstrat nu în oiconime, cum ne-am fi așteptat (**Desnățuiești*, **Derehluiești* ș.a.), ci doar în hidronime[33].

În analiza diacronică a hidronimiei, trebuie să se țină seama de câteva principii cu caracter orientativ. Mai întâi, *probabilitatea unei formații personale este invers proporțională cu valoarea hidronimului respectiv*[34]. Or, câteva hidronime în *-lui* au o valoare medie, desemnând cursuri de apă cu o lungime care depășește 50 km: *Călmățuiul*[1] (→ Dunăre, 145 km), *Călmățuiul*[2] (→ Dunăre, 134 km), *Bahluiul* (→ Jijia, 110 km), *Desnățuiul* (→ Dunăre, 95 km), *Tesluiul* (→ Olt, 92 km), *Vasluiul* (→ Bârlad, 64 km) și *Suhurluiul* (→ Siret, 61 km). În această situație, este mai puțin probabil ca numele unei persoane să fie suficient de cunoscut pentru a fi utilizat ca element distinctiv de către denominatori. Pentru marea masă a locuitorilor riverani, denumirea ar părea lipsită de motivație și, în consecință, nu s-ar putea socializa. În al doilea rând, *probabilitatea unui hidronim personal scade pe măsură ce coborâm în timp*. Hidronimele vechi au, de obicei, un caracter descriptiv. Un indiciu de vechime îl conferă documentele: douăsprezece hidronime în *-lui* și *-ățui* din Țara Românească sunt atestate în secolele al XIV-lea – al XVI--lea[35] – constatare valabilă și pentru corespondentele lor din Moldova. În al treilea rând, *concordanțele formale dintre hidronime și antroponime nu trebuie interpretate întotdeauna ca o dovadă a originii antroponimice a hidronimelor. Relația dintre cele două categorii nu este unidirecțională*, cum a apreciat-o N.A. Constantinescu[36], *ci reversibilă*: după cum există antroponime în funcție hidronimică absolută, există și hidronime în funcție antroponimică absolută[37]. Dacă, în cazul hidronimelor majore, numele de persoană sunt, în mod cert, posttoponimice, în cazul celor minore sau cu o valoare medie trebuie să uzăm de

[33] Așa cum au arătat I. Conea și I. Donat, în câteva cazuri hidronimele originare s-au păstrat în numele altor obiecte geografice, aflate în vecinătate (*op. cit.*, p. 151). Vezi, în același sens, și Emil Suciu, *op. cit.*, p. 75.

[34] Pentru conceptul de *valoare* toponimică, vezi Dragoș Moldovanu, *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românilor* (I), în ALIL, XXIX, 1983–1984, seria A, p. 419 și urm.

[35] I. Conea și I. Donat, *op. cit.*, p. 151.

[36] N.A. Constantinescu, *Rapports entre toponymes et anthroponymes dans l'onomastique roumaine*, în *Contributions onomastiques...*, p. 122–123; idem, *Dicționar onomastic românesc*, *passim*.

[37] Am formulat această obiecție în studiul *Hidronime românești de origine slavă*, în ALIL, XXXI, 1986–1987, seria A, p. 295.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

un criteriu de departajare suplimentar. *Când antroponimul este împrumutat dintr-o limbă străină, în care el funcţionează ca atare, sau când este format pe terenul limbii române după regulile de derivare şi compunere proprii sistemului antroponimic românesc, atunci putem avea certitudinea unui toponim personal. Când însă aceste condiţii nu sunt respectate, atunci antroponimul este secundar (posttoponimic)*. Din această perspectivă, numele de persoană *Covurlui* nu poate fi explicat de la o bază românească *Covur-*, detaşată arbitrar din substantivul *covru* de către N.A. Constantinescu[38] sau din antroponimele *Covor*, *Covârnache*, *Covrea* de către Emil Suciu[39], pentru simplul motiv că un formant oxiton *-lui* nu există în sistemul derivativ românesc. Tot astfel, numele de persoană *Călmăţui*, atestat în documente, nu este nici împrumutat din limbile turcice, cum crede N.A. Constantinescu[40], şi nici creat de la o temă *Calm-* românească, detaşată din reflexele antroponimice ale etnonimului *calmuc* (*Calmac*, *Calmăşu*, *Calmoşu*, *Calmuc*, *Calmuş*), cum consideră Emil Suciu[41], deoarece în antroponimia noastră nu există „varianta *-ăţui* a sufixului *-ui*", imaginată de autor. Prin urmare, în ambele cazuri, numele de persoană *Covurlui* şi *Călmăţui* trebuie considerate secundare (posttoponimice) în raport cu hidronimele corespunzătoare.

Putem conchide că Emil Suciu nu are niciun motiv să se felicite pentru că „a înlăturat definitiv ipoteza originii cumane, turcice sau gepide a toponimelor formate cu acest sufix" şi nici nu credem că „se poate afirma cu certitudine că numele analizate s-au format pe terenul limbii române, de la teme onomastice româneşti, cu ajutorul unui sufix moştenit"[42]. El a reuşit într-adevăr să infirme ipoteza originii vechi turcice a hidronimelor în *-ui*, dar a greşit extinzând această concluzie la hidronimele în *-lui* şi *-ţui*, a căror origine românească nu poate fi dovedită.

Chestiunea a fost reluată de Gh. Bolocan în câteva articole din DTRO. În primul volum, s.v. *Băldălui*[43], el schiţează o perspectivă generală de interpretare a toponimelor considerate de origine cumană, care să permită orientarea investigaţiei etimologice pentru fiecare nume din dicţionar. Se rectifică, mai întâi, opinia lui Suciu, privind inexistenţa, în Asia Centrală, a compuselor cu termenul entopic *oj/uj* 'vale, râu', contestându-se însă impactul acestui sistem asupra toponimiei româneşti. Urmărindu-se corespondenţa dintre antroponime şi toponime, se ajunge

[38] *Dicţionar onomastic românesc*, p. 251.

[39] *Op. cit.*, p. 70. În această serie sunt incluse şi toponime fără nicio legătură cu presupusa bază: *Coverca*, *Covrag*, *Covragi* – toate provenite din apelative româneşti.

[40] N.A. Constantinescu, *Rapports*, p. 122; idem, *Dicţionar onomastic românesc*, p. 232. Sensul compusului (vezi *infra*) îl face incompatibil cu un nume de persoană turcesc.

[41] *Op. cit.*, p. 69–70.

[42] *Ibidem*, p. 80.

[43] *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia (DTRO)*, vol. 1 (*A–B*), sub redacţia prof. univ. dr. Gheorghe Bolocan, Craiova, 1993, p. 286–287.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

la concluzia că „toponimele în *-ui*, în marea lor majoritate, au o bază antroponimică". (Din lista autorului ar trebui excluse însă entopicele în funcție toponimică, precum *Păcui*, *Cucui*, *Chiclui*, *Țuglui*.) Regăsim, practic, concluzia lui Suciu, numai că, în analiza concretă a hidronimului *Băldălui*, Gh. Bolocan ezită în a-l considera personal (de la un *Balde*) sau descriptiv (de la *baldă* 'baltă'), optând în final pentru a doua soluție. Dar o etimologie nu înseamnă doar determinarea bazei, ci clarificarea formației în întregul său; or, terminația *-lui* nu se justifică în limba română ca element derivativ, iar acest fapt infirmă premisa unei creații românești, oricât de românească ar părea baza. În articolul *Bănăgui*, Gh. Bolocan demonstrează originea sa antroponimică, dar ezită în interpretarea sufixului, care ar putea fi sau diminutival, sau o variantă fonetică a augmentativului *-oi* (dată fiind alternanța lor în numeroase nume de persoană). Tot aici observă just că antroponimele *Tezlui* și *Călmățui*, atestate în veacul al XVI-lea, sunt posttoponimice[44]. Totuși, în articolul *Călmățui*, el susține originea hidronimului din numele de persoană *Călmățui*, „demonstrată de Suciu" (?!), aducând totodată un argument suplimentar, anume „răspândirea pe un teritoriu foarte mare (Basarabia, Moldova, Muntenia, Oltenia) a numelor de sate și ape, situație imposibil de explicat prin influența cumană"[45]. Așa-zisul argument este pur și simplu o enormitate, pentru că atât informațiile istorice, cât și arheologia confirmă prezența cumanilor în acest întins spațiu geografic. În plus, raportul statistic dintre toponim (frecvent) și antroponim (accidental) sugerează faptul că avem a face cu un toponim descriptiv, desemnând o calitate naturală prezentă în foarte multe locuri.

În articolul *Desnățui* nu se mai dă etimologia, ci se trimite la articolele anterioare (unde chestiunea originii denumirilor în *-ui* este discutată doar în principiu); altfel spus, ar avea și el o bază antroponimică – nu știm care –, de unde s-a format – nu știm cum – acest hidronim[46]. Se mai face trimitere la o carte a lui Emilian N. Burețea, în care acest toponomast propune o explicație originală: la o temă slavă *Desn-* 'drept' s-a adăugat sufixul slav *-ăț* (cf. *Bucovăț*, *Lipovăț* etc.), apoi sufixul antroponimic românesc *-oi* (**Desnățoiu*), devenit *-ui* prin asimilare regresivă[47]. Dar un nume de persoană de la *desĭnŭ* nu se cunoaște și nici nu poate exista; singurul derivat este *desĭnica* 'mâna dreaptă'. În *Bucovăț* și *Lipovăț*, *-ec* este sufix diminutival cu funcție hidronimică. Revenind la DTRO, observăm că hidronimul *Gemărtăluiu* rezistă oricărei încercări de asociere cu un antroponim; de aceea este lăsat fără etimologie[48].

[44] *Ibidem*, p. 293.
[45] *Ibidem*, vol. 2 (*C–D*), Craiova, 1995, p. 60.
[46] *Ibidem*, p. 356–357.
[47] Emilian N. Burețea, *Contribuții la studiul toponimiei românești*, Craiova, 1994, p. 151.
[48] DTRO, vol. 3 (*E–Î*), Craiova, 2002, p. 121.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

Considerăm că ipoteza lui Rásonyi privind originea veche turcică a hidronimelor în *-lui* a fost eliminată fără o verificare etimologică, adoptându-se soluția facilă a grupării acestora împreună cu toponimele în *-ui*, cu bază antroponimică mai mult sau mai puțin certă. De aici explicațiile forțate, care nu satisfac sub aspectul determinării unei baze verosimile și, cu atât mai puțin, al justificării sufixului în cadrul sistemului derivativ românesc. În aceeași situație sunt hidronimele în *-ți*, pentru care nu s-a dat încă o explicație, nici în română și nici în limbile turcice. În sfârșit, nu s-au oferit încă soluții etimologice plauzibile pentru alte hidronime, care nu se încadrează în seriile derivatelor în *-lui* sau *-ți*, dar pot avea o origine veche turcică. În cele ce urmează, vom încerca să elucidăm aceste trei aspecte, cu aplicație la nomenclatura geografică din sudul Moldovei, plecând de la premisa că nu este cu putință ca locuirea, timp de mai bine de trei secole, a turanicilor în provinciile extracarpatice să nu fi lăsat urme certe în toponimie, așa cum a lăsat în antroponimia și în lexicul limbii române. Considerăm că negarea *in toto* a acestei influențe este o eroare a toponomaștilor noștri, cu consecințe negative asupra evoluției științifice a disciplinei.

2. *Elanul*

Mare afluent drept al Prutului, cu o lungime de cca 70 km, este menționat în limba veche, din secolul al XV-lea[49], în forma *Ialan*, care trebuie considerată etimologică, cu evoluția fonetică *Ialan* > *Ielan*[50] > *Elan*[51], similară cu *Iași* > *Ieși* > *Eși*. Mai rară este varianta *Ilan*[52], care apare și la Cantemir, în unele documente externe și la memorialiștii străini, ce se poate explica de la *Ielan* > **Iilan* > *Ilan*[53]. Robert Roesler avea impresia că este de origine ruteană[54], Gh. Ghibănescu îl raporta la v.bg. *jelenĭ* 'cerb'[55], G. Pascu la rus. *jalanj* 'mare loc gol în pădure; poiană' (care este însă un împrumut târziu din turcă)[56], G. Weigand la un tăt., cum. *jalan* 'fals, înșelător', adică, spune el, 'o apă care dispare uneori' (metaforă lipsită

[49] Prima atestare este din anul 1445, cf. *Documenta Romaniae Historica* (abreviat: DRH), seria A, *Moldova*, I, București, 1975, p. 364.

[50] Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VII, Iași, 1912, p. 127 (anul 1686), 223 (anul 1708).

[51] *Ibidem*, VII, p. 124 (anul 1638), 7 (anul 1721).

[52] *Ibidem*, VII, p. 129 (anul 1794).

[53] Dragoș Moldovanu, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, în *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea a 4-a, Iași, 2005, p. CI.

[54] Robert Roesler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871, p. 325.

[55] Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, VII, p. V–VI, X–XI.

[56] G. Pascu, *Din toponimia română*, în „Arhiva", XV, 1904, nr. 4, p. 154. Pentru etimologie, cf. Max Vasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, IV, Moscova, 1973, p. 554.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

de o motivare geografică)[57], Sergiu Haimovici la un turco-tătar *iălan* 'şarpe', adică 'apă cu multe meandre'[58] (dar Elanul nu iese în evidenţă prin această calitate, iar forma veche turcică, la care ar trebui făcută trimiterea, este *jïlan*[59]).

Etimonul este v.turc. *alan* 'şes, păşune, luncă'[60], cu iotacizarea slavă estică a lui *a-* iniţial. Aceeaşi bază o au hidronimele ucrainene *Jalanec* (în bazinul Bugului), *Jalanka* (în bazinul Nistrului), derivate de la *jalan* cu sufixe diminutivale slave[61], *Elančyk*, cu variantele *Ilančyk*, *Jalančyk* (în regiunea Doneţ)[62]. În unele limbi turcice, alături de *alan* s-a înregistrat varianta *elan* (de unde o serie de hidronime şi de oiconime *Elan* din Rusia)[63], cunoscută şi în sud-estul Belorusiei cu sensul de „luminiş în pădure, poiană" (de unde numele satului *Elany/Jalany* din raionul Svetlogorsk)[64], iar în alte câteva dialecte turcice varianta *jalan* 'câmpie, vale'[65], de unde şi tc. osmanliu *jalant* 'câmpie'. Fiind un hidronim de valoare medie, Elanul este anterior invaziei tătărăşti (1241), care a pus capăt stăpânirii semiţiilor turcice în Moldova, alungându-le în Transilvania. Denumirea s-a aplicat iniţial câmpiei străbătute de râu (numită, în hărţi, *Şesul Elanului*), după care s-a restrâns la desemnarea cursului de apă. Varianta iotacizată, care nu se întâlnea în vechea turcică (aşa cum a fost reconstruită ea de autorii dicţionarului citat de noi), trebuie atribuită stratului vechi ucrainean, care s-a suprapus celui turanic prin secolele al XIII-lea – al XIV-lea, acomodând fonetic toponimele deja existente.

---

[57] G. Weigand, *Ursprung*, p. 90. Acceptat de D. Ciurea, care îl include între toponimele cumano-turceşti din Moldova (*Fărămiţarea feudală şi lupta pentru centralizarea statului*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", XVI, 1979, p. 312).

[58] Sergiu Haimovici, *Unele observaţii privind răspândirea în holocen a elanului (Alces Alces L.) pe teritoriul României*, în „Natura" (Biologie), XX, 1968, nr. 1, p. 81. Asemănarea unui râu sinuos cu un şarpe se reflectă în hidronimie. Astfel, un afluent al râului Isère se numeşte *Drac(o)*, lângă Grenoble. Procopius (*De aedif. Iustin.* V, 2) spune că în Bithinia curgea fluviul *Draco*, cu nenumărate meandre, care îi obliga pe călători să-l traverseze de 20 de ori succesiv. *Dragon* se numea, din acelaşi motiv, un râu care izvora din Vezuviu, trecând pe lângă oraşul Nuceria (idem, *Hist. Miscel.* I, 55). Pentru toate aceste informaţii, vezi Eusèbe Salverte, *Des sciences occultes ou Essai sur la magie, les prodiges et les miracles*[2], Paris, 1843, p. 478–479 (cu abrevierile autorului).

[59] *Drevnetjurskij slovar'*, p. 266.

[60] *Ibidem*, p. 33.

[61] *Toponimičnyj slovnyk-dovidnyk Ukrajins'koji RSR*, Kiev, 1973, p. 168.

[62] E.S. Otin, *Hidronimy shidnoji Ukrajiny*, Kiev, 1977, p. 81. În regiunile tătăreşti apare, la hidronime, sufixul *-ğik*: *Elanğyk* (*ibidem*, p. 80).

[63] E. şi V. Murzaev, *Slovar' mestnyh geografičeskih terminov*, Moscova, 1959, p. 77; M.N. Mel'heev, *Geografičeskie nazvanija Vostočnoj Sibiri*, Irkutsk, 1969, p. 102.

[64] V.A. Žučkevič, *Kratkij toponimičeskij slovar' Belorusii*, Minsk, 1974, p. 116–117. Acest înţeles îl are şi în limba başkiră.

[65] W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*, III$_1$, Petersburg, 1905, p. 157.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

3. *Covurluiul*

Desemnează afluentul principal al râului Chineja, lacul de pe acest pârâu (aproape de confluență), un alt lac, în Balta Ialomiței, și un al treilea la apus de Ismail, în Basarabia (astăzi *Cuhurlui*). Atestat la 1435 ca nume de ținut, în forma *Covorlui*[66] (rezultată dintr-o asimilare vocalică progresivă), apoi ca hidronim, la 1448, în varianta *Covărlui*[67] (prin delabializare), a evoluat fonetic, din secolul al XVII-lea (*Cohurlui* la 1628)[68], suportând schimbarea lui *-v-* intervocalic în *-h-*, proprie graiurilor moldovenești, care însă nu a reușit să se generalizeze. După G. Weigand, etimonul ar fi un compus cuman, **kuwar-ul-uj* 'vale [care] seacă'[69]. Observăm, mai întâi, un anacronism: apelativul *uj* nu exista în vechea turcă, unde corespondentele sale semantice erau *sub/suy/suv*[70]. În al doilea rând, evoluția fonetică la *Covurlui* este dificilă, obligându-ne să admitem o serie de accidente fonetice. De aceea, probabil, Philippide nu i-a reținut etimologia, ci a propus o alta, de la un tc. *kuryu* 'uscăciune' cu sufixul adjectival *-lu*: **kuryulu* > (prin metateză) **kuyurlu*. El crea astfel un nou adjectiv, deși știa că în limba cumană exista deja adjectivul *kuru(γ)* 'uscat'; în plus, lăsa neexplicată finala *-i*, pusă pe seama influenței sufixului românesc *-ui*[71]. Cu totul fantezistă este încercarea de etimologie a lui Emil Suciu, de la o bază antroponimică românească **Covur-* (vezi *supra*).

Parțial satisfăcătoare este soluția lui László Rásonyi, care refăcea un v.turc. **qovurluγ* < **qoγurluγ* < *qoγur* 'mic, neînsemnat' cu sufixul adjectival *-luγ*, specializat ca formant hidronimic[72]. Savantul maghiar lăsa neclarificată evoluția la *-ĭ* a spirantei guturale fonice *-γ*. Ea se poate elucida invocând corespondența stabilită de Heinz F. Wendt între cumanul *-q* (*-γ*, *-g*) în poziție finală și pecenegul *-y*, de exemplu v.turc. *qatag* 'tare, vârtos' – peceneg *qatay* 'fortăreață', v.turc. *odag* –

---

[66] Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 682: *mliny kovorluiskyi* 'morile covurluiene'.

[67] DRH, A, I, p. 397.

[68] *Ibidem*, XIX, p. 402.

[69] G. Weigand, *Ursprung...*, p. 98; idem, *Die Namen der rumänischen Județe im Altreich*, în „Balkan-Archiv", IV, 1928, p. 169. Etimologia sa a fost acceptată de Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 129, de Sextil Pușcariu, *op. cit.*, I, p. 315, de G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 437 și de autorii *Dicționarului toponimic al României. Muntenia* (coordonat de prof. N. Saramandu), II, București, 2007, p. 175. În *Drevnetjurskij slovar'*, p. 475: *quvar-* 'a se usca'.

[70] *Drevnetjurskij slovar'*, p. 512, 513, 515.

[71] Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 372–373. Adăugăm faptul că, în vechea turcă, adjectivul *kuryu* avea cu totul alt înțeles decât acela presupus de Philippide pe baza limbilor turco-tătare moderne: 'ușuratic, neserios; nesocotit; imprudent' (*Drevnetjurskij slovar'*, p. 467).

[72] László Rásonyi, *op. cit.*, p. 225, nota 9. În *Drevnetjurskij slovar'*, p. 45, *qoγur*, este considerat variantă a lui *qoqur*, cu același înțeles. Tot aici, la p. 656, se înregistrează funcțiile lexicale ale sufixului adjectival *-lïγ*, *-lig*, *-luγ*, *-lüg*, *-lag*, *-läg*: posesivă (atributivă) de la baza primară și de apartenență.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

peceneg *oday* (în cazahă 'colibă din fân') > rom. *odaie*[73]. Covurluiul este deci un hidronim de origine pecenegă, creat probabil în secolul al X-lea, în perioada stăpânirii acestui neam asupra Moldovei sudice. Morminte pecenege, din secolele al X-lea – al XI-lea, au fost descoperite în localități de pe valea Chinejei, în vecinătatea unor așezări aparținând culturii „balcano-dunărene" sau „Dridu"[74]. Este probabil că schimbarea consonantică a spirantei *-γ- > -v-* din tema hidronimului peceneg s-a produs mai târziu, după venirea în regiune a cumanilor (deceniul al 7-lea al secolului al XI-lea): fenomenul fonetic, propriu limbii cumane, a fost datat în secolul al XIII-lea și exemplificat prin cuvântul *qadaq > qadaγ > qadav*[75].

4. *Călmățuiul*

Triburile turanice au ocupat zona de silvostepă dintre Chineja și Bârlad, lăsându-și amprenta asupra nomenclaturii geografice. Unul dintre afluenții vechiului Bârlad (înainte de mijlocul secolului al XV-lea) este *Călmățuiul*, menționat la 1448[76], care astăzi se varsă în Siret, lângă satul Tudor Vladimirescu. Atestat și ca antroponim[77], hidronimul a fost explicat ca un „transfer evident"[78], altfel spus, ca un antroponim în funcție toponimică absolută. În Muntenia și în Oltenia au fost înregistrate 8 hidronime *Călmățui*, dintre care 4 dispărute; două însă, care se mențin până astăzi, pot fi considerate hidronime medii la nivelul provinciei istorice, desemnând cursuri de apă de 145 și 134 km. Prin urmare, probabilitatea provenienței lor de la nume de persoană este foarte redusă (vezi *supra*). Am arătat, de asemenea, că un nume de persoană *Călmățui* nu poate fi descompus în formanți antroponimici reali, ceea ce înseamnă că el este secundar (posttoponimic) în raport cu hidronimul. Dimpotrivă, hidronimul se pretează la o etimologie plauzibilă, deși nu toate explicațiile date sunt pe deplin satisfăcătoare.

---

[73] Heinz F. Wendt, *Die türkischen Elemente im Rumänischen*, Berlin, 1960, p. 26–28, 51. Vezi și E.M. Murzaev, *Očerki toponimiki*, Moscova, 1974, p. 168. Opoziția *-g: y(ī)* reflecta o diferențiere regională a semințiilor turcice, împărțite de unii savanți în două mari grupe, după felul în care pronunță cuvântul 'munte': *tag* sau *taï* (A.A. Abdrahmanov, *Voprosy toponimiki Kazahstana*, în vol. *Toponimika Vostoka*, Moscova, 1962, p. 52–53). N.A. Baskakov distinge grupa *taï* a limbilor kipčače și grupa *tay* a limbilor čagataje (*Tjurskie jazyki – obščie svedenija i tipologičeskaja harakteristika*, în vol. *Jazyki narodov SSSR*. II. *Tjurskie jazyki*, Moscova, 1966, p. 16).

[74] Victor Spinei, *Antichitățile nomazilor turanici din Moldova în primul sfert al mileniului al II-lea*, în „Studii și cercetări de istorie veche", XXV, 1974, nr. 3, p. 404, 411, 413.

[75] Heinz F. Wendt, *op. cit.*, p. 27.

[76] DRH, A, I, p. 397.

[77] N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, p. 232.

[78] Emil Suciu, *op. cit.*, p. 69, 75, acceptat de autorii *Dicționarului toponimic al României. Oltenia*, 2, p. 60 și de cei ai *Dicționarului toponimic al României. Muntenia*, 2, p. 43. Primul care a emis această ipoteză a fost N.A. Constantinescu, *Rapports*, p. 122.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

Din limbile turcice, s-au propus până acum următoarele etimologii: v.turc. *qalmaz* > cuman. **qalmas* (> magh. *qalmac*) cu *-ui* analogic (László Rásonyi[79]); cuman. *kalma* 'rămăşiţă' şi *su* 'apă, pârâu' (K. Grönbech[80]); cuman. *kalma-suiu* 'apă de rămăşiţă' ori 'gârlă staţionară, care se opreşte', unde *suiu*, în compuse, este forma posesivă a lui *su* 'apă, râu, pârâu' (T. Hotnog[81]); tc. *kalmak* 'a curge încet' (G. Weigand[82]). În ce ne priveşte, presupunem un compus peceneg **qalma-suĭ*, unde *suĭ* este pronunţia pecenegă a v.turc. *suy* 'apă' (vezi *supra*, 3). În toponimia de origine turco-tătară din Ucraina, formantul *-su* are şi variantele *-suv*, *-sug*, *-suh* şi *-suĭ* (de exemplu, *Ak-suĭ* 'Pârâul Alb', *Ilki-suĭ* 'Pârâul Hergheliei')[83]. Înţelesul va fi fost acela de 'pârâul rămăşiţei', adică 'pârâul bălţii'. Un Călmăţui din Muntenia trece printr-o salbă de bălţi şi se varsă în Dunăre după ce traversează lacul Suhaia de lângă Zimnicea. Un altul, flancat de bălţi provenite din revărsarea apei sale, se varsă în Dunăre la Balta Brăilei. Călmăţuiul din Moldova trece prin balta Tălăbasca înainte de a se vărsa în Siret. Este probabil ca această situaţie sau una similară să fi existat şi în epoca veche. Cât priveşte forma, evoluţia consoanei constrictive iniţială de silabă la africată este atestată de o serie de exemple: magh. *szarka* > rom. *ţarcă*, magh. *szerszám* > rom. *ţarţam*, magh. *szikla* > rom. *ţiclău*, sl. *selina* > rom. *ţelină* etc.

5. *Suhurluiul*

Afluent de 61 km al Bârlădelului (= vechiul curs de apă al Bârladului), lângă satul Piscul, este atestat la 1448 în forma *Suholui*[84], care, teoretic vorbind, poate fi considerată fie primară, fie rezultatul unei disimilări. Prin metateză vocalică s-a ajuns la *Sohului*, formă atestată la Cantemir, pe care o regăsim parţial în pronunţia populară actuală *Sohurlui*[85]. Evoluţia fonetică *-l-* > *-rl-* reflectă fenomenul de „despicare a consoanelor" – cum l-a numit poetic Sextil Puşcariu[86] –, ca în bg. *močilo* > rom. *mocirlă*, iar nu o influenţă a lui *Covurlui*, cum credea Iorgu Iordan[87]. Neinspirat, G. Weigand apropia numele de tăt. *suk-* 'a bate', presupunând un

[79] *Op. cit.*, p. 226, nota 9.

[80] *Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortschatz zu Codex Cumanicus*, Copenhaga, 1942, p. 113–114.

[81] *Op. cit.*, p. 3–4.

[82] *Ursprung*, p. 98.

[83] E.S. Otin, *op. cit.*, p. 65.

[84] DRH, A, I, p. 397.

[85] *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova şi Bucovina. Date despre localităţi şi informatori* (Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ), Bucureşti, 1987, p. 346.

[86] Sextil Puşcariu, *Limba română*, II. *Rostirea*, Bucureşti, 1994, p. 147.

[87] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 128, nota 9.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

derivat *sohuš* 'bătaie', similar cu *Boiana* de origine slavă[88]. Emil Suciu îl consideră un antroponim cu baza *Suh-* în funcție toponimică absolută[89]. Această bază nu este însă românească, ci slavă și a pătruns în limba română numai cu sufixe antroponimice sau toponimice de aceeași origine. Un apelativ românesc *suhă* 'vale care seacă vara'[90] nu este autentic, ci un rezultat accidental al resemantizării toponimelor *Suha*[91]. Un hidronim *Suhul* nu poate fi explicat de la un antroponim cu articolul hotărât, ci ca o adaptare morfologică la genul entopicului (= pârâu) a formei originare *Suha*, de origine slavă. Iorgu Iordan a văzut în hidronim un „Mischname" de la o temă slavă *suh-* 'sec' cu sufix turanic[92].

Un calc parțial **Suho-luĭ* după v.bg. **Suhodolŭ* 'valea seacă' ar acredita ideea suprapunerii straturilor toponimice peceneg și bulgar, iar, implicit, ideea simbiozei etnice și lingvistice bulgaro-turanice în sudul Moldovei. În vechea turcă este atestată însă o temă verbală *suγul-* 'a seca'[93], susceptibilă de a fi selectată de sufixul deverbal *-uq/-ük*, cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive, după modelul: *ačuq* 'deschis' < *ač-* 'a deschide', *jaruq* 'lumină' < *jaru-* 'a străluci', *tezük* 'iute' < *tez-* 'a fugi' etc.[94]. În acest sufix, *q/k* notează exploziva afonă guturală și palatală. Un **suγul-uq* 'sec' se va fi pronunțat în pecenegă **suγul-uĭ*, după corespondențele fonetice stabilite de Wendt (vezi *supra*, 3), iar echivalarea prin *h* a spirantei guturale fonice γ este firească.

Istoricii cred că pecenegii, veniți în Moldova la sfârșitul secolului al IX-lea, „au locuit multă vreme separat de români, în ținuturi învecinate", stabilind cu aceștia relații de schimb și clientelare[95]. Dar ei „n-au reușit să-și instaureze dominația asupra regiunii de la apus de Siret", pentru că de aici lipsesc cu totul urmele arheologice care să le ateste prezența[96]. Toponimia nu confirmă însă această concluzie provizorie, semnalând în bazinul Trotușului câteva denumiri a căror origine veche turcică ni se pare verosimilă. Măcar unele dintre ele ar putea fi atribuite pecenegilor, chiar dacă nu întotdeauna există indicii formale care să le particularizeze în cadrul vechii limbi turcice.

---

[88] G. Weigand, *Ursprung...*, p. 98.

[89] Emil Suciu, *op. cit.*, p. 69.

[90] Citat în DTRO, 6, Craiova, 2006, p. 139.

[91] Pentru acest proces, vezi Dragoș Moldovanu, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor*, în ALIL, XXX, 1985, seria A, p. 23–32.

[92] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 128–129; acceptat de C. Cihodaru, *Considerații în legătură cu populația Moldovei din perioada premergătoare invaziei tătarilor (1241)*, în „Studii și cercetări științifice", Istorie (Iași), XIV, 1963, 2, p. 224.

[93] *Drevnetjurskij slovar'*, p. 513.

[94] *Ibidem*, p. 660.

[95] Victor Spinei, în *Istoria românilor*, III, București, 2001, p. 268–269.

[96] *Ibidem*, p. 257 și harta de la p. 258; idem, *Realități...*, p. 157 și 177.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

6. *Oituzul*

G. Weigand se întreba dacă nu cumva ar avea o origine cumană, dar nu putea oferi o soluție[97]. Hidronimul are aspect de compus, de la v.turc. *oj* 'groapă, adâncitură, depresiune' și *tuz* 'sare', adică 'adâncitură (de teren) cu sare'; pentru model, cf. *oj obuz* 'loc cu adâncituri și ridicături'[98]. Cam la jumătatea cursului de apă este o depresiune numită *Poiana Sărată*, datorită izvoarelor de apă cu sare de aici. Pentru exploatarea lor, austriecii au înființat, pe la 1823, o colonie numită *Satul Sărat*.

7. *Uzul*

Atestat la 1609[99], hidronimul a fost pus în relație cu numele bizantin al seminției turanice (ουζοί)[100], care a avut însă o prezență episodică în spațiul est-carpatic (1060–1065 e.n.). Într-un studiu de toponimie diacronică, Vlad Cojocaru a arătat că numele mai vechi al râului a fost **Bârzava*, de origine veche bulgară, care se poate reconstitui de la perechea sa, diminutivul *Bârzăuța*, desemnând afluentul principal al Uzului. Deoarece Uzul denumește nu numai afluentul Trotușului, dar și un afluent al Oltului, care izvorăște din aceeași culme muntoasă, Cojocaru a presupus că punctul de plecare al ambelor hidronime a fost fie numele muntelui, fie acela al trecătorii de la cumpăna apelor[101]. Reținând această sugestie, credem că etimonul este v.turc. *uz* 'trecătoare montană'[102]. Denumirea a fost dată, desigur, de primul val de turanici care au trecut din Moldova în Transilvania, unde s-au stabilit încă înainte de anul 1000, cum crede Constantin C. Giurescu[103]. Bula de aur a sașilor, din anul 1224, îi menționa convietuind cu românii într-o „silva Blacorum et Bissenorum". Situațiile în care un nucleu oronimic dobândește o funcție hidronimică, desemnând cursuri de apă de pe ambele laturi ale Carpaților, sunt numeroase. Și în alte cazuri oronimul a dispărut, putând fi reconstituit pe baza hidronimelor existente[104].

---

[97] G. Weigand, *Ursprung...*, p. 99.

[98] *Drevnetjurskij slovar'*, p. 365 (*oj*) și 594 (*tuz*).

[99] DIR, A, XVII–II, p. 197.

[100] Cel dintâi care a făcut această legătură a fost istoricul grec Dimitrie Philippide, în *Istoria României*, publicată la Leipzig, 1816, în limba greacă (cf. Alexandru Philippide, *op. cit.*, II, p. 360). „Explicația" a fost preluată de numeroși savanți, între care citâm pe N. Drăganu, *op. cit.*, p. 510; Aurel Decei, *op. cit.*, p. 370; Sextil Pușcariu, *op. cit.*, I, p. 313; Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 280; Cicerone Poghirc, *op. cit.*, p. 51; Victor Spinei, *Realități...*, p. 151.

[101] Vlad Cojocaru, *Toponimia văii mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Iași, 2005, p. 59–60.

[102] *Drevnetjurskij slovar'*, p. 620.

[103] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 306.

[104] Așa este *Zăbala*, în Carpații de Curbură, de la un v.bg. **Zabĕla* (*gora*) 'muntele graniței', menținut doar ca nume al afluentului râului Putna (în Moldova) și al unui afluent al Râului Negru (în Transilvania); vezi Dragoș Moldovanu, *Stratificarea genetică*, p. 378 și nota 45.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

8. *Tazlăul* vs *Tesluiul*

Orientându-se după terminația *-ău*, G. Weigand avea impresia că hidronimul *Tazlău* este de origine ungurească[105], iar Gheorghe Bolocan că are o origine slavă[106]. Într-adevăr, rom. *-ău* poate proveni atât din magh. *-ó* cât și din sl. *-ov*; dar în niciuna dintre aceste limbi nu s-au descoperit teme susceptibile de a explica derivatul în întregime. Cercetând seria corespondențelor dintre numele apelor curgătoare și cele ale satelor riverane, Bolocan era de părere că, în cazul „satelor așezate aproape de vărsare", acesta ar fi un indiciu că „denumirea este relativ nouă" și că „transferul s-a făcut de la sat la apă"; între exemplele date figurează și *Tazlăul*[107]. Atât criteriul, cât și exemplificările sale sunt, pentru noi, de-a dreptul surprinzătoare. Mai întâi, *Mănăstirea Tazlău* se găsește la obârșia râului, iar nu la vărsarea sa în Trotuș. În al doilea rând, ar fi cu totul greșit să credem că un sat neînsemnat precum *Teleormanul*, aflat aproape de vărsarea râului omonim în Vedea, ar fi dat numele unui râu de 178 km și că denumirea apei ar fi „relativ nouă". Excepțiile sunt mai numeroase decât exemplele care ar confirma regula. Astfel, orașul *Tecuci*, deși aflat la confluența cu Bârladul a pârâului *Tecuci* (astăzi, *Tecucel*, de la numele afluentului său principal), este în mod cert mai nou decât hidronimul respectiv, pentru simplul motiv că etimonul, participiul feminin est-slav *Tekuči*[108], se aplică apei ('cea care curge'), iar nu localității. În general, „criteriile" lui Gheorghe Bolocan au un caracter impresionist, ocolind cu iscusință investigațiile etimologice directe, fără de care toponimia nu poate să-și mențină statutul de disciplină științifică.

După părerea noastră, *Tazlăul* este de origine pecenegă, având același etimon ca *Tesluiul* din Oltenia (cu variantele *Tăzlui* și *Tezlui*), care desemnează doi afluenți ai Oltului, între care unul de 92 km. După Emil Suciu, *Tesluiurile* din Oltenia sunt hidronime personale, derivate de la vreo trei teme (*Tazl-*, *Tăsl-* și *Tesl-*), care s-ar fi confundat; dar, deși trei, Suciu nu reușește să le descopere decât în două nume de persoană, *Tăslav* (= hipocoristic accidental din *Stănislav*) și *Tăslică* (?), la care adaugă formații deonomastice, lipsite de relevanță, precum *Tăslăuanu/Tăzlăuanu* (= 'originar din Tazlău') și chiar hidronimele *Tazlău* și *Tesla*, a căror origine antroponimică nu a fost demonstrată[109]. T. Hotnog se gândea la un cuman *tozlu* (*toslu*) < *toz* 'praf', cu o semnificație asemănătoare cu *Prahova*[110]. Dar praful și apa sunt incompatibile în denominația hidronimică,

[105] G. Weigand, *Ursprung...*, p. 87; acceptat de G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 745.

[106] Gheorghe Bolocan, *Introducere* la *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, 1, p. 8.

[107] *Ibidem*.

[108] Etimologie dată de Ioan Bogdan, *Scrieri alese* (ed. G. Mihăilă), București, 1968, p. 141–142, și confirmată de hidronimele ucrainene *Tekuč* și *Tekuča* (*Slovnyk hidronimiv Ukrajiny*, sub redacția lui A.P. Nepokupnyj, O.S. Stryžak, K.K. Cilujko, Kiev, 1979, p. 556).

[109] Emil Suciu, *op. cit.*, p. 67.

[110] T. Hotnog, *op. cit.*, p. 5.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

etimonul Prahovei fiind, în realitate, **Pragova*[111]. De la un verb v.turc. *täz-/täs-* 'a alerga', G. Weigand reconstituia forma *täz-lä-n* 'a fi repede'[112], inadecvată însă unui hidronim. Rásonyi opta pentru adjectivul *täz* 'repede', care coexistă cu verbul omofon într-o serie de limbi turcice[113], cu sufixul *luγ*[114] – etimologie pe care o acceptăm. Hidronimul peceneg **Täz-luĭ* (cu pronunţia specifică a lui *-γ* final) a fost acomodat fonetic de către unguri, care au substituit diftongul final prin diftongul propriu, *-aγ* sau *-aŭ*, reprezentând fazele vechi ale vocalei labiale finale *-ó*[115]. Din ungureşte, numele a fost preluat de români, care au perceput ca *a* vocala tematică maghiară *-e-*, pronunţată foarte deschis, şi au redat prin *-ău* diftongul maghiar. Filiera maghiară se constată şi în cazul unor hidronime de origine veche bulgară din bazinul Trotuşului, cum este *Solonţ* < v.bg. *slanec*. Alternanţa *z/s* din tema hidronimelor olteneşti se constată şi în unele limbi turcice din Asia Centrală[116]; după J. Németh, asurzirea consoanei sonore *z* era un fenomen propriu limbii cumane[117].

9. Concluzii

Determinarea unor hidronime româneşti de origine pecenego-cumană prezintă o importanţă etnogenetică deosebită. Acest obiectiv nu a putut fi atins de lingviştii secolului trecut. După G. Weigand, hidronimele în *-ui* (< *oj/uj* 'vale, râu') ar fi de origine veche turcică, dar etimologiile sale nu au convins. László Rásonyi a presupus că formantul hidronimic turanic era *-luγ*, un sufix adjectival specializat în formarea numelor de ape. El nu a putut însă explica evoluţia spirantei guturale fonice *-γ* la *-ĭ*, iar etimoanele propuse de el nu sunt toate (sau întru totul) plauzibile. Emil Suciu a încercat să elimine dificultăţile cercetării comparative, susţinând că atât hidronimele în *-ui*, cât şi cele în *-lui* sau în *-ţui* sunt antroponime româneşti în funcţie toponimică absolută. Acest rezultat, acceptat şi de Gheorghe Bolocan, poate fi reţinut *grosso modo* pentru prima situaţie, nu însă şi pentru celelalte, ale căror forme nu respectă regulile sistemului derivativ românesc, iar descoperirea unor baze antroponimice verosimile întâmpină dificultăţi majore. Din acest motiv, am considerat necesară reluarea investigaţiei, cu referire la o zonă limitată, pentru a verifica în ce măsură concordanţa între istorie şi toponimie este reală sau iluzorie. Concluziile noastre sunt următoarele:

---

[111] Vezi Dragoş Moldovanu, *Etimologia hidronimului* ***Moldova***, în ALIL, XXVIII, 1981–1982, seria A, p. 16–19.

[112] G. Weigand, *Ursprung...*, p. 99.

[113] W. Radloff, *op. cit.*, III_2, p. 1102.

[114] László Rásonyi, *op. cit.*, p. 225, nota 9.

[115] Pentru evoluţia fonetică a diftongului în limba maghiară, vezi Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, Bucureşti, 1975, p. 79–80, 88.

[116] B.M. Junusaliev, *Kirgizskij jazyk*, în vol. *Jazyki narodov SSSR*, II, p. 485.

[117] Apud László Rásonyi, *op. cit.*, p. 225, nota 9.

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

a) Stăpânirea triburilor turanice în sudul Moldovei şi-a lăsat amprenta într-o serie de hidronime de origine veche turcică.

b) Hidronimele pot fi primare (= cele care, de la început, desemnau cursuri de apă) sau secundare (= cele care, iniţial, desemnau alte locuri, dar care au dobândit mai târziu, pe teren românesc, o funcţie hidronimică).

c) Din clasa hidronimelor secundare fac parte *Elanul* (< v.turc. *alan* 'şes', cu preiotarea slavă estică), *Oituzul* (< v.turc. *oj tuz* 'adâncitură cu sare', denumind probabil depresiunea care se cheamă astăzi *Poiana Sărată*) şi *Uzul* (< v.turc. *uz* 'trecătoare montană').

d) Din clasa hidronimelor primare fac parte *Covurluiul* (< v.turc. *qoγur* 'mic, neînsemnat' + formantul hidronimic *-luγ*), *Călmăţuiul* (< v.turc. **qalma-suγ* 'pârâul bălţii'), *Suhurluiul* (< v.turc. **suγul-uq* 'cel sec') şi *Tazlăul* (< v.turc. *täz-luγ* 'cel repede', ca şi *Tesluiul* din Oltenia).

e) Aşa cum rezultă din corespondenţele fonetice date de Wendt, spirantei guturale fonice γ şi explozivei afone guturale *q* din vechea turcă le corespundea în pecenegă semivocala *ĭ* (*y*). De aici urmează că hidronimele în *-luĭ* (< *-luγ*), *-ţuĭ* (< *-suγ*) şi *-uĭ* (< *-uq*) sunt de origine pecenegă.

f) Evoluţia spirantei -γ- > *-v-* din tema unor hidronime pecenege (**qoγurluγ* > **qovurluγ*) este proprie limbii cumane, denotând o stratificare etnolingvistică a triburilor turanice în sudul Moldovei.

g) Terminaţia *-lui* a hidronimelor româneşti poate avea o origine multiplă. Ea provine fie din sufixul adjectival *-luγ*, fie din sufixul deverbal *-uq* ataşat unei teme în *-l-*.

h) Hidronimele *Oituz*, *Uz* şi *Tazlău* indică o penetraţie a triburilor pecenege şi în dreapta Siretului, deşi lipsesc mărturiile arheologice care să le confirme prezenţa stabilă. Este drept că terenul deluros şi împădurit din bazinul mijlociu al Trotuşului nu era potrivit pentru exercitarea ocupaţiilor tradiţionale ale turanicilor (păstoritul şi creşterea vitelor), dar existenţa sării avea pentru ei o importanţă economică deosebită. Chiar dacă nu o exploatau ei înşişi, sarea era adusă de aici de către pecenegi în regiunile învecinate, în care îşi aveau aşezările stabile. De aceea credem că cele trei hidronime nu sunt creaţii accidentale, ci trebuie să fi avut şi o justificare istorică precisă.

HYDRONYMES D'ORIGINE TURQUE ANCIENNE DANS LA PARTIE SUD DE LA MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Selon l'auteur, les recherches toponymiques n'ont pas réussi, jusqu'à présent, à prouver d'une manière convaincante l'origine pétchénègue-comane d'un bon nombre de hydronymes ayant les

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)

terminaisons *-ui*, *-lui* ou *-ţui*. La supposition de leur origine roumaine, comme anthroponymes en fonction hydronymique absolue, peut être acceptée pour quelques hydronymes en *-ui*, mais non pas pour les autres. Les étymologies proposées par l'auteur sont les suivantes: *Elan* < anc. turq. *alan* 'plaine', avec la pré-iotacisation slave; *Oituz* < anc. turq. *oj tuz* 'dépression avec du sel'; *Uz* < anc. turq. *uz* 'défilé'; *Covurlui* < anc. turq. *qoγur* 'petit, négligeable' avec le suffixe adjectival *-luγ*; *Călmăţui* < anc. turq. **qalma-suγ* 'le ruisseau de l'étang'; *Suhurlui* < anc. turq. **suγul-uq* 'le desséché'; *Teslui* < **täz-luγ* 'le rapide' et de même *Tazlău* (par filière hongroise). Les correspondances phonétiques données par Wendt permettent la constatation que le changement de l'ancien turque *-γ(q) > y(ĭ)* à la fin du mot est propre à la langue pétchénègue. Par conséquent, les créateurs des toponymes en *-lui* ont été à coup sûr les Pétchénègues, au X^{e} siècle. La terminaison *-lui* des hydronymes roumains peut donc avoir une origine multiple: soit du suffixe adjectival *-luγ*, soit du suffixe déverbal *-uq* attaché à un thème en *-l-*. Les hydronymes *Oituz*, *Uz* et *Tazlău* prouvent la présence des tribus pétchénègues à droite du Siret, bien qu'il manque le témoignage archéologique qui la confirme. Les gisements de sel, d'une importance toute particulière pour les éleveurs des moutons, représentaient assurément une grande attraction pour eux.

Institutul de Filologie Română
„A. Philippide"
Iaşi, str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1258 © 2007-2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:56:05 UTC)